

स्थानीय शान्ति समितिका कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू (Terms of Reference)

(मन्त्रीपरिषद्बाट स्वीकृत मिति २०६५ माघ २३ गते)

मुलुकमा एक दशक देखि विद्यमान द्वन्द्व समाधान गर्न संविधान सभाको निर्वाचन भैसकेको सन्दर्भमा विस्तृत शान्ति सम्झौताको मर्म र भावनालाई आत्मसात गर्दै;

स्थानीय स्तरमा विद्यमान द्वन्द्वका प्रभावहरूलाई निर्मूल गर्दै शान्ति तथा पुनर्निर्माणका प्रकृत्यालाई आपसी सद्भाव र एकताका आधारमा व्यवस्थित रूपमा प्रवर्द्धन गर्दै दीगो शान्ति वहालीद्वारा संक्रमणकालिन अवस्थामा न्यायपूर्ण व्यवस्थाको लागि अनुकूल वातावरण तयार गर्न;

लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र दीगो शान्तिका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको चासो एवं गुनसोलाई सम्बोधन गर्न;

विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि भएका सम्झौता तथा मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनमा गरिएका सहमती तथा समझदारीको स्थानीयस्तरमा अनुगमन गर्न मिति २०६९ पौष मसान्त सम्म* स्थानीय शान्ति समिति गठन गर्ने निर्णय गरिएको छ ।

१. नाम र प्रारम्भ :

१.१ यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको नाम “स्थानीय शान्ति समितिको कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू, २०६५” रहेको छ ।

१.२ यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछन् ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूमा,

२.१ “**मन्त्रालय**” भन्नाले शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

२.२ “**समिति**” भन्नाले यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू बमोजिम प्रत्येक जिल्लामा गठन हुने स्थानीय शान्ति समिति सम्झनु पर्छ ।

२.३ “**कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू**” भन्नाले स्थानीय शान्ति समितिको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरू सम्झनु पर्छ ।

२.४ “**संक्रमणकालिन अवस्था**” भन्नाले नयाँ संविधानको घोषणा नहुँदा सम्मको अवधिलाई सम्झनु पर्छ ।

* मिति २०६७/१२/२ को नेपाल सरकार (मन्त्री परिषद्) को निर्णयानुसार संशोधन ।

३. स्थानीय शान्ति समितिको गठन :

३.१ समिति गठन गर्दा सम्बन्धित जिल्लामा क्रियाशील रहेका संविधान सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, द्वन्द्व प्रभावित पक्षका प्रतिनिधि तथा शान्ति प्रबर्द्धनमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका वा यस क्षेत्रमा अनुभव भएका व्यक्ति, नागरिक समाज, महिला, दलित, आदिवासी/जनजाती, मुस्लिम, मधेशी, उत्पीडित, उपेक्षित र पिछडिएका क्षेत्र, अल्पसंख्यक तथा उद्योग-व्यवसायका विभिन्न क्षेत्रका प्रतिनिधि समेत सहभागी हुने गरी सम्बन्धित जिल्लाको प्रमुख जिल्ला अधिकारी परामर्श बैठकको आयोजना गर्नेछ ।

३.२ दफा ३.१ बमोजिमको परामर्श बैठकबाट यी कार्यक्षेत्रगत शर्तहरूको अधिनमा रही बढीमा २३ जना सम्म सदस्य रहेको स्थानीय शान्ति समिति गठन गरिनेछ । स्थानीय शान्ति समितिमा सम्पूर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा एक तिहाई सदस्य महिला हुनुपर्नेछ । समितिको गठन विधि देहाय बमोजिम हुनेछ,

- क) सम्बन्धित जिल्लामा संविधान सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनैतिक दलहरूको जिल्ला कार्य समितिको एक एकजना प्रतिनिधि रहने गरी बढीमा १२ जना - सदस्य
- ख) शान्ति प्रबर्द्धनमा योगदान पुऱ्याएका नागरिक समाज, स्थानीय संस्थाहरू, मानव अधिकारकर्मीहरू मध्येबाट ४ जना - सदस्य
- ग) द्वन्द्व प्रभावित विभिन्न पक्षहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी ४ जना-सदस्य
- घ) उद्योग वाणिज्य संघको प्रतिनिधि १ जना - सदस्य
- ङ) खण्ड (क), (ख) र (ग) अनुसार छनौट गर्दा प्रतिनिधित्व छुट हुन गएका आदिवासी /जनजाति, मधेशी, दलित, मुस्लिम लगायतकासमुदायहरू मध्येबाट २ जना - सदस्य

३.३ स्थानीय शान्ति समितिले आवश्यक ठानेका गाउँ विकास समिति/ नगरपालिकामा बढीमा ९ जना सदस्य भएको गाउँ विकास समिति/नगरपालिका स्तरीय शान्ति समिति गठन गर्न सक्नेछ । यसरी गठन हुने गाउँ विकास समिति स्तरीय शान्ति समितिको सचिवका रुपमा सम्बन्धित गाउँ विकास समितिको सचिवले र नगरपालिका स्तरीय शान्ति समितिको सचिवका रुपमा सम्बन्धित नगर पालिकाको कार्यकारी अधिकृतले काम गर्नेछ । यस्ता समितिहरूको लागि सम्बन्धित गाउँ विकास समिति/नगरपालिकाकै श्रोत परिचालन हुनेछ ।

३.४ समितिले आवश्यकता अनुसार जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला विकास समिति, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र अन्य जिल्ला स्तरीय कार्यालयहरूका प्रतिनिधिहरूलाई पर्यवेक्षकको रुपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

३.५ समिति गठन भइसकेपछि सो समितिले आफ्नो कार्य सञ्चालनका लागि आपसी सहमतिको आधारमा सम्बन्धित सदस्यहरूमध्येबाट ६/६ महिनाको आलोपालो गरी संयोजकको चयन गर्नेछ ।

३.६ समितिले आफ्नो काम कारवाहीलाई व्यवस्थित तुल्याउन आपसी सहमतिको आधारमा प्रमुख राजनैतिक दल समेतको सहभागितामा समितिका सदस्यहरू मध्येबाट अधिकतम ९ जनाको एक स्थानीय शान्ति सचिवालय खडा गर्नेछ, जसमा कम्तीमा दुई सदस्य महिला हुनुपर्नेछ । सचिवालयले

आफुले गरेको काम कारवाहीको जानकारी समितिलाई गराउनेछ ।

- ३.७ स्थानीय शान्ति सचिवालयले समितिको निर्देशन र निकट समन्वयमा रहि काम गर्ने छ र यस सचिवालयले गरेको प्रत्येक कार्यको जानकारी समितिलाई गराउनु पर्नेछ ।
- ३.८ समितिले आवश्यक ठानेमा समितिको बैठकमा स्थानीयस्तरमा कार्यरत व्यक्ति तथा निकायहरूलाई आवश्यकतानुसार पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- ३.९ समितिको सचिवको काम मन्त्रालयबाट खटिएको अधिकृत कर्मचारीले गर्नेछ ।
- ३.१० स्थानीय शान्ति समितिले आवश्यकतानुसार विषयगत उपसमितिहरू गठन गर्न सक्नेछ ।

४. स्थानीय शान्ति समितिको काम र कर्तव्य :

- ४.१ शान्ति निर्माण प्रक्रियाको प्रवर्द्धन गर्दै, स्थानीय तहमा नयाँ संवैधानिक व्यवस्था लागु नभए सम्मका लागि नेपालको संक्रमणकालीन अवस्थालाई ध्यानमा राख्दै, शान्ति प्रवर्द्धन र शान्ति निर्माण तथा द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियालाई सहजीकरण गरी विस्तृत शान्ति सम्झौताको सबल कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउने ।
- ४.२ मन्त्रालयका राहत तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने ।
- ४.३ द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति-परिवार तथा संरचनाको लगत संकलन गर्ने कार्यमा सो प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले गठन गरेको कार्यदललाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ४.४ राजनीतिक एवं सामाजिक द्वन्द्वको कारण उत्पन्न प्रतिकूल परिस्थितिमा पनि रचनात्मक एवं नविन ढङ्गले द्वन्द्व रुपान्तरणका प्रक्रियाहरूलाई अगाडि बढाउने ।
- ४.५ मेलमिलाप, पीडासमन (healing) र पारस्परिक विश्वास अभिवृद्धिमा जोड दिने ।
- ४.६ स्थानीय तहमा हुने राजनीतिक एवं सामाजिक विकासकमलाई निरन्तर पर्यवेक्षण गर्ने र राजनीतिक गतिरोध वा सम्भावित हिंसाको स्थिति आइपरेमा द्वन्द्व निवारणका प्रक्रियाहरू अवलम्बन गरी स्थितिलाई सामान्यीकरण तर्फ उन्मुख गराउन हरसम्भव प्रयत्न गर्ने ।
- ४.७ राष्ट्रिय वा स्थानीय स्तरमा शान्ति प्रक्रियालाई प्रभावित तुल्याउने विषयहरूमा प्राप्त जानकारीका बारेमा समितिका सदस्यहरूका साथै जनसाधारणलाई सुसूचित तुल्याउने ।

५. स्थानीय शान्ति समितिको कार्य प्रक्रिया :

- ५.१ समितिले आफ्नो कार्य सम्पादनको साथै शान्ति निर्माण प्रक्रियाका रणनीतिहरू कार्यान्वयनका लागि साझा सहमति निर्माण गर्नेछ ।
- ५.२ समितिमा हुने सबै निर्णयहरू सर्वसम्मत तरीकाले गरिनेछन् । सर्वसम्मत हुन नसकेमा तत्काल कायम रहेका सम्पूर्ण सदस्य संख्याको बहुमतको आधारमा निर्णय गर्नुपर्नेछ ।
- ५.३ समितिले आवश्यकता अनुसार स्थानीय वा राष्ट्रियस्तरका मेलमिलापकर्ताहरूको सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछ । यस्ता मेलमिलापकर्ताहरूले समितिले तोकिदिएको कार्यक्षेत्र भित्र रही समिति प्रति पूर्ण

जवाफदेही बनी आफ्नो कार्य सम्पादन गर्नुपर्नेछ ।

- ५.४ हिंसा निरोध गर्न, विषम परिस्थिति सिर्जना हुन नदिन वा त्यस्तो परिस्थिति आउन सक्ने संभावनाको समयमै न्यूनीकरण गर्न स्थानीय शान्ति समितिहरूले राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय अनुगमनकर्ताहरूसंग कार्यगत सम्बन्ध स्थापना गर्न सक्नेछन् ।
- ५.५ समिति र स्थानीय निकायहरू (जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका वा गाउँ विकास समिति) ले स्थानीय स्तरको द्वन्द्व निवारण गर्न आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्न सक्नेछन् । यो प्रयोजनका लागि समितिले सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।
- ५.६ समिति समक्ष विचाराधीन कुनै विषयमा समितिको प्रयासका बावजुद पनि गतिरोध कायमै रहेमा समितिले त्यस्तो विषयलाई परामर्शको निमित्त शान्ति तथा पुनस्थापन परामर्श समितिमा पठाउन सक्नेछ । परामर्श समितिले आवश्यक ठानेमा राष्ट्रियस्तरका निकायहरू समेतको सुझाव माग गरी विवादको टुङ्गो लगाउने प्रयास गर्नेछ ।

६. स्थानीय शान्ति समितिको अधिकार :

- ६.१ स्थानीय स्तरमा उत्पन्न हुने द्वन्द्वलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि समितिले द्वन्द्वरत पक्षहरूबीचको छलफललाई सहज गराउन मध्यस्थता (Mediation) र सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्नेछ । तर समितिलाई न्यायिक मध्यस्थता (ब्चदप्तचवतष्यल) गर्ने अधिकार भने हुने छैन ।
- ६.२ समितिलाई स्थानीय निकायहरूले गरेको निर्णयमा असर पार्ने गरी निर्णय गर्ने अधिकार हुने छैन ।
- ६.३ समितिले सरकारी कार्यालयहरू, गैर-सरकारी संस्था वा नागरिक समाज वा आवश्यक ठानेका अन्य व्यक्ति एवं संघ संस्थाहरूसंग द्वन्द्व निवारणसंग सम्बन्धित कुनै विषयमा आवश्यक सहयोग लिन सक्नेछ । तर यस्तो सहयोग अन्तर्गत आर्थिक सहयोग पर्ने छैन ।
- ६.४ समितिले शान्ति प्रकृयाको सिलसिलामा भएको विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि विभिन्न समयमा भएका सम्झौता तथा मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनको क्रममा गरिएका सहमति तथा समझदारीको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा भए गरेका काम कारवाहीहरूको प्रगति जिल्लास्थित सरकारी कार्यालयहरूसँग माग गर्न सक्नेछ । यसरी माग गरिएको जानकारी तत्तत् निकायहरूले समयमै समितिलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
- ६.५ कुनै सम्भाव्य द्वन्द्वबाट जोगाउने वा त्यस्तो घटनालाई निस्तेज तुल्याउने सिलसिलामा प्रहरी एवं अन्य सुरक्षा निकायहरूले आफ्नो मूल दायित्वको पालनामा अन्यथा नहुने गरी समितिसंग सहकार्य गर्न सक्नेछन् ।
- ६.६ समितिले संविधान निर्माण लगायत शान्ति प्रकृयालाई तार्किक निष्कर्षमा पुऱ्याउने सन्दर्भमा गरिने कृयाकलापहरूको जिल्लास्तरमा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।
- ६.७ समितिहरूलाई विस्तृत शान्ति सम्झौता र त्यसपछि सम्पन्न सम्झौता, समझदारी र सहमतिहरूको अधीनमा रही काम गर्ने पूर्ण अधिकार हुनेछ ।

७. स्थानीय शान्ति समितिको सचिवको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- ७.१ मन्त्रालयसंग सम्बन्धित राहत तथा पुनर्निर्माण सम्बन्धी कार्यको अनुगमन गरी मन्त्रालयमा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।
- ७.२ मन्त्रालयबाट प्राप्त अख्तियारी बमोजिमको रकम निकासालाई प्रचलित कानून बमोजिम रीत पुऱ्याई खर्च गर्ने, लेखा राख्ने, लेखा परीक्षण गराउने र औल्याईएका वेरुजुको लगत खडा गरी फछ्यौट गर्ने- गराउने ।
- ७.३ मन्त्रालयबाट स्वीकृत दरबन्दी र बजेटभित्र रही कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने ।
- ७.४ आवधिक प्रगति तथा वित्तीय प्रतिवेदन मन्त्रालय र सम्बन्धित निकायहरुमा पठाउने तथा सो को जानकारी कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्ने ।
- ७.५ नागरिक वडापत्रको व्यवस्था गर्ने ।

८. शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालयको काम, कर्तव्य र अधिकार:

- ८.१ समितिहरुको स्थापना कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने जिम्मेवारी शान्ति तथा पुनःनिर्माण मन्त्रालयको हुनेछ ।
- ८.२ प्रत्येक जिल्लामा समितिका कार्यालयहरु स्थापना गरी सो को काम कारवाही सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने खर्च यकीन गरी मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयसंग रकम निकासालाई माग गर्नेछ । यसरी माग गरिएको रकम अर्थ मन्त्रालयले मन्त्रालयको नाउमा निकासालाई दिनेछ ।
- ८.३ मन्त्रालयले अर्थ मन्त्रालयसंग सहमति लाई स्थानीय शान्ति समितिलाई सहयोग गर्न चाहने दातृराष्ट्र र संस्थाहरुबाट आर्थिक, भौतिक एवं अन्य सहयोग प्राप्त गरी परिचालन गर्नेछ ।
- ८.४ समितिको कार्यालय सचिवको रुपमा मन्त्रालयले नेपाल प्रशासन सेवाका एक जना राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको अधिकृतलाई खटाउनेछ । निजामती सेवाबाट त्यस्ता अधिकृतहरु उपलब्ध हुन नसकेमा मन्त्रालयले करारमा नियुक्त गरी पठाउन सक्नेछ ।
- ८.५ समितिको सचिवालयले आवश्यकता अनुसार रा.प.अनं.प्रथम श्रेणी सरहको कार्यालय सहायक एकजना र कार्यालय सहयोगी एकजना समेत मन्त्रालयको पूर्व स्वीकृति लिएर करारमा नियुक्त गर्न सक्नेछ । नियमानुसार करार सेवामा नियुक्त गरिने कर्मचारीहरु सम्बन्धित जिल्लाबासी नै हुनु पर्नेछ ।
- ८.६ समितिलाई आवश्यक साधन र स्रोतहरु मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ । समितिबाट अनुरोध भई आएमा मन्त्रालयले सम्भव भएसम्म शीपयुक्त सहजकर्ता, प्रशिक्षक र मेलमिलापकर्ताको सेवा समेत उपलब्ध गराउनेछ ।
- ८.७ समितिहरु प्रशासनिक विषयमा मन्त्रालयप्रति उत्तरदायी रहनेछन् ।
- ८.८ यस कार्यक्षेत्रगत शर्तको कार्यान्वयन सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।

९. कार्यान्वयनका निर्देशक सिद्धान्तहरु :

- ९.१ स्थानीय स्तरमा आवश्यक छलफल एवं परामर्शका आधारमा आपसी सहमतिले स्थानीय शान्ति समितिको गठन गरिनेछ ।
- ९.२ समितिको स्थापना, प्रक्रिया तथा यसको कार्यसंचालनमा समावेशी सहभागिता र स्वामित्वबोधको अवधारणा प्रतिविम्बित हुनु पर्नेछ ।
- ९.३ विस्तृत शान्ति सम्झौता एवं मधेश आन्दोलन लगायत अन्य आन्दोलनका क्रममा भएका सहमति र सम्झौतामा अन्तरनिहित मुल्य एवं मान्यता नै स्थानीय शान्ति समिति स्थापनाका आधार भएकाले ती सम्झौताको मर्म र भावना अनुकुल काम गर्ने सिद्धान्त अवलम्बन गरिनेछ ।

१०. खारेजी र बचाउ :

- १०.१ नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) बाट २०६४ भाद्र २ गते र २०६५ असोज ३० गते स्वीकृत “स्थानीय शान्ति समितिको कार्य क्षेत्रगत शर्तहरु” (Terms of Reference) खारेज गरी सो को सट्टा यो कार्यक्षेत्रगत शर्तहरु अनुसार स्थानीय शान्ति समितिहरु पुनर्गठन हुने गरी लागू गरिएको छ ।